

Радомир СТАНИЋ

НОВИ ПРИЛОГ НАУЧНОМ ПОЗНАВАЊУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

/РАШКА БАШТИНА, бр. 3,

Завод за заштитију споменика културе, Краљево, 1989 /

Појава првог броја угледног краљевачког научног часописа који је замишљен да излази повремено, изазвала је пријатно изненађење не само код конзерватора и истраживача нашег културног и уметничког наслеђа, већ и код многих љубитеља прошлости. Својом особеном концепцијом, реномираношћу окупљених сарадника, значајем тема које обрађују и промишљеном ликовно-техничком опремом РАШКА БАШТИНА је управо, по оцени многих, попунила постојећу празнину у научној публицистици у области културне баштине, ушавши тако у узан круг оних научних гласила чији се нови бројеви у озбиљном стручно-научном свету дочекују као својеврсна светковина.

Дуго и у веома неподстицајним условима припреман, трећи број РАШКЕ БАШТИНЕ је угледао светло дана у тренутку када је претилa озбиљна опасност да се прекине континуитет њеног излагања. Срећом, то се није догодило — континуитет није угрожен, а нарочито не у погледу неговања високих и строгих мерила у уређивању гласила. Захваљујући томе, трећи број својим садржајем и квалитетом објављених прилога није изневерио претходна два броја, нити је у ликовно-техничком смислу речи било у чему подбацио.

Двадесет и један стручно-научни рад чији су аутори не само из редова конзерватора, већ и из кругова професора универзитета, научних радника института и музејских институција, објављен је у двама великим целинама и то »Чланци и расправе« и »Прилози, граба, саопштења«. Посебно и веома занимљиво поглавље чини део који носи наслов »Извештаји« о чему ће бити посебно речи.

Било би нам потребно много простора ако бисмо се освртали на све објављене радове. Зато ћемо се задржати на оним који су по нашем мишљењу значајнији, не потцењујући ни један који ће наш осврт мимоићи.

»Благо из Крушевице« наслов је рада академика Д. Срејовића и саветника конзерватора О. Вукадин из Краљева, који обрађује налазе изузетне вредности откривене у селу Крушевица код Рашке. Реч је о златном, сребрном и филибарском накиту, једној грчкој вази и посуди од бронзе насталим у старијем гвозденом добу тј. између 480. и 460. г. пре нове ере. Констатујући сродност ових налаза са накитом и другим предметима из кнежевских гробница у Атеници код Чачка и Петрове цркве код Н. Пазара, аутори су мишљења да су све творевине прибављене из једног производног круга и да су припадали елитном слоју исте племенске заједнице.

Млада и даровита В. Богосављевић обрађује археолошки материјал у свом чланку »Ланиште код Баљевца, касноантичка некропола« предочавајући нам, поред осталог, примером некрополе из IV века на-

учни значај неистражених локалитета у овом делу Ибарске долине где је била развијена рударска прозводња у античко доба.

»Прилози тумачењу средњовековних натписа и записа« од Р. Николића доносе нова тумачења вредног натписа на надгробној плочи монахиње Анастасије у Студеници и једног фреско-натписа у цркви св. Ахилеја у Ариљу. Да ли ће ова тумачења потврдити или оповрћи развој научне мисли — показаће време. Рад »Кузмичево и Шароње у прошлости« од Ј. Калић и М. Поповића може да послужи као образац како се са брижљиво сабраном и критички провереном научном аргументацијом може пластично и уверљиво расправљати о минулим временима два насеља на падинама Голије у којима су сачувани докази праисторијске, античке средњовековне и позније материјалне културе.

Један од наших најбољих познавалаца архитектуре манастира Хиландара — С. Ненадовић објављује дужи рад под називом »Прозорски рамови и стакла на цркви краља Милутина и припрати кнеза Лазара у Хиландару« битно доприноси бољем познавању архитектонских детаља хиландарског католикона св. Ваведенија значајних за реконструкцију првобитних елемената, који чине целину прозорских отвора ове најзначајније грађевине манастира Хиландара.

Међу расправама које имају фундаментални научни значај свакако се истиче рад З. Ивковића »Кадонице и њихове ликовне представе у средњовековној Србији«, који представља веома слојевиту студију о облицима и стилским вредностима кадоница као вредних предмета примењене уметности. Она, несумњиво, има такав значај да ће се од ње увек полазити у даљим изучавањима ове и сличних тема наше старе уметности.

Изразито откривалачки карактер имају два следећа рада: М. Поповић, »Остаци манастира на локалитету Црквини у Тутину« и Р. Петровић, »Откриће фресака у Новој Павлици — прилог проучавању уметности XV века«. Први методолошки коректно и зналачки, у светлу археолошких података, обелодањује неке битне одлике и судбину једног давно ишчезлог манастирског комплекса насталог, по мишљењу аутора, крајем XIII или почетком XIV века, а други исцрпно разматра неколико важних питања која намеће занимљив и јако страдали ансамбл откривених фресака у негдашњој Брвеничкој жупи, на које аутор даје, углавном, хипотетичне и примамљиве одговоре које ће, вероватно, морати да поткрепи новим аргументима до којих би се, можда, и могло доћи допунским истраживањем.

Сјајним цртежима Н. Дудић илуструје и поткрепљује своје интересантне поставке у раду »Човек и његова представа на надгробном камењу у Србији«, који улази у ред пионирских научних подухвата с обзиром да је Н. Дудић истраживач у Србији који се проблематиком истраживања српских гробаља и надгробних споменика целовито бави.

Од коликог су значаја археолошке интервенције на подручју чија је средњовековна прошлост више позната од прошлости других области, сведочи рад Д. Мадаса »Резултати сондажних археолошких испитивања средњовековних локалитета у селу Мајдану на Руднику«, који успоставља целовиту представу о материјалној култури средњег века у једном делу рудничког подножја. Откривени остаци црквених грађевина не могу се не довести у везу са изванредним историјским значајем ове области у којој је била веома развијена рудна производња.

Рад О. Вукадин »Археолошка истраживања цркве Светих арханђела у Сталаћу« проистекао након примерно изведених испитивачких радова археолошким методом и В. Иванишевића »Остава цекина друге половине XVIII века из цркве Светих арханђела у Сталаћу« добијају на значају после недавно извршене рестаурације овог занимљивог споменика сачуваног у рушевинама.

Све дилеме и недоумице око једног маркантног објекта на рудничком локалитету »Градови« отклонила је Д. Минић у свом прилогу

»Цамија миса у Руднику«, установивши да ова грађевина никада није била католичка црква — како су мислили поједини истраживачи.

Ваља споменути још два прилога »Архитектура капеле манастира Раковца« од В. Матића и »Брава патријарха Мојсеја Рајовића из 1714/1715. године« од Р. Баришића, који, сваки на свој начин, представља занимљив прилог бољем познавању теметске области којима они припадају. Иако тематски није сасвим примерен РАШКОЈ БАШТИНИ, рад М. Николића »Збегови у Србији током другог устанка 1815. године« заслужује пажњу као историјска расправа која целовито обрађује ово питање, релативно запостављено у нашој историографији.

Закључујући овај приказ, тешко је не осврнути се на посебну целину под именом »Извештаји« у којој је објављен текст под насловом »Делатност Завода за заштиту споменика културе у Краљеву од 1980. до 1988. године« чији су аутори: С. Борђевић, О. Вукадин, Р. Павићевић — Поповић, М. Домазет, С. Милошевић, Н. Пајовић, С. Вујовић З. Ивковић и М. Бокић — сарадници ове истакнуте установе. Обима 53 странице са 80 илустрација међу којима се истичу први пут објављени снимци капиталних споменика направљених из авиона, овај веома документован извештај верно осликава богату, плодну и интензивну активност краљевачког Завода за последњих осам година. Радећи у тешким и готово неподношљивим материјално-финансијским условима у које их је довела републичка и општинска сизовска и друга бирократија, он је успео у овом периоду да обави изузетно велике послове на заштити, истраживању и проучавању културних добара о чему најбоље сведоче и овај број повременика који издаје, а који је произашао највећим делом из марљивости и креативности његових сарадника.

Са резимеима на француском језику, трећи број РАШКЕ БАШТИНЕ ће, као и претходни остварити комуникацију са иностраном научном јавношћу, а највише заслуге што је ова публикација очувала свој особени али препознатљиви ликовно-технички идентитет има Зорица Ивковић, која је бавећи се лепотом њених страница и општег изгледа открила себе као личност обдарену и за креацију ове врсте. Признање треба одати главном и одговорном уреднику Слободану Борђевићу, директору Завода, који је упркос великим невољама успео не само да очува излажење часописа већ и да одржи његов висок научни ниво и особеност његовог лика, који су га издвајали од осталих публикација посвећених изучавању наше културне и уметничке прошлости.